

امنیت سرمایه‌گذاری در سایه مقررات*

غلامرضا حاجی‌نوری**

چکیده

حقوق سرمایه‌گذاری نیز همانند دیگر شاخه‌های جوان حقوق، رشته‌ای نوپاست و اصول و مبانی خاص خود را دارد. که در جای خود نیازمند مطالعات تفصیلی است. امنیت سرمایه‌گذاری در پرتو تصویب و اجرای مقررات دقیق و کارشناسانه میسر است. مقررات موضوعه، چه در زمینه سرمایه‌گذاری مستقیم و چه غیرمستقیم آن تأثیر مهمی در تضمین امنیت سرمایه‌گذاری دارد. در کشور ما، مقررات بسیار سودمندی به ویژه بعد از انقلاب شکوهمند اسلامی در بخشی از نظام سرمایه‌گذاری به تصویب رسیده است. این مقررات که در زمینه ایجاد زیرساخت‌های سرمایه‌گذاری بسیار کم نظیر عمل کرده است، در روانسازی بسترهای فروش کالا و خدمات تولیدی بی‌اندازه لرزان و لنگان می‌پیماید و چنین کم توجهی در امر بازاریابی و حذف بازارهای موجود، امنیت سرمایه‌گذاری را با حاشیه‌های خطرناک همراه کرده است که تاخیر در یافتن و تصویب ضمانت اجراها، نوش داروی بعد از مرگ است. در این نوشته ابتداء به توضیح تصویب مقررات قابل قبول در ایجاد بسترهای لازم در جهت سرمایه‌گذاری می‌پردازیم و سپس به عدم وجود اراده جدی در تصویب و اجرای مقررات بازاریابی و حفظ بازارهای موجود، که در واقع آخرین فاز توفیق در سرمایه‌گذاری است، هشدار می‌دهیم.

کلید واژه‌ها: امنیت، مقررات، سرمایه‌گذاری داخلی، سرمایه‌گذاری خارجی، بازاریابی

۱- طلّیعه

هر چند سیاست‌گذاری در زمینه‌های اقتصادی به مانند دیگر مقوله‌ها، در نزد فیلسوفان، اقتصاددانان، بازرگانان، سیاسیون و کاردانان دیگر رشته‌ها تدوین می‌شود، با این وجود خروجی این افکار مشترک به شکل قانون و آئین نامه ظاهر می‌شود* نگاهی به برنامه‌های پنج‌ساله که فی‌الواقع بخش مهمی از حیات اقتصادی کشور را با لباس قانون، تفسیر می‌کند، می‌تواند نشانگر دورنمای سیاست اقتصادی باشد، با این وجود مقررات موضوعه موجود، تنها بخشی از واقعیات را رقم می‌زند چرا که اجرای چنین مقرراتی نیز، نیازمند توجه به اوضاع و احوال اقتصادی دنیای خارج از مرزهای کشور است، چه، وصول به توسعه پایدار آنهم به گونه مطلق، از دیدگاه عالمان سیاست، امکان‌پذیر نیست و بلکه وضعیت اقتصادی تمامی کشورها تحت تاثیر مستقیم تحولات اقتصادی بین‌المللی است، ایران نیز از این قاعده مستثناء نیست، ضمن اینکه تلاش در آزاد سازی تجارت و انجام اقداماتی در الحاقی به سازمان جهانی تجارت، اهمیت مسئله را دوچندان می‌کند، چرا که نادیده گرفتن کنفوانسیونهای بین‌المللی و قوانین نمونه در تدوین مقررات مهم اقتصادی و بازرگانی مستلزم هزینه‌های بیشمار و تحمل ضررهای جبران‌ناپذیر است، از این رو است که در تدوین مقررات سرمایه‌گذاری بایستی به هنجارهای جامعه جهانی نیز پایبند بود. قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و رغم روابط صمیمی ایران با غرب اقدامات اساسی در ورود به تجارت بین‌الملل صورت نگرفت، و بعد از انقلاب نیز جنگ تحمیلی فرصت چندانی به فکر کردن بر این مقوله را نداد، اعمال تحریمها از یک سو و نتیجه معکوس آن در شکوفایی خلاقیت‌ها و شروع زورآزمایی‌های حقوقی بین ایران و غرب و احساس نیاز بر ورود در تجارت جهانی، موجب شد تا در سالهای آخر جنگ تلاشهای آرامی برای ورود در تجارت جهانی آغاز شود، تصویب برخی مقررات، از جمله قانون داوری تجاری

* در عین حال، توجه به این نکته نیز دارای اهمیت زیادی است که کمیت و کیفیت توسعه سرمایه‌گذاری تابع نگاه هر سه قوه مقننه و مجریه و قضائیه است.

بین‌الملل ایران (۱۳۷۶) پذیرش کنوانسیون نیویورک در خصوص شناسایی و اجرای آرای داوری خارجی (۱۳۸۰) تصویب تجارت الکترونیکی (۱۳۸۲) و امضاء اسناد مهمی که آغازی بر ورود در تجارت بین‌الملل است، را می‌توان از چنین اقداماتی برشمرد، ورود ایران بعنوان عضو ناظر به سازمان تجارت جهانی، در تاریخ پنجم خرداد ماه ۱۳۸۴ (۲۶ مه ۲۰۰۵) آنهم در شرایطی که این درخواست ۲۲ بار توسط سازمان جهانی تجارت رد شده بود (مجله اقتصاد ایران، سال نهم شماره ۹۴ آذر ماه ۱۳۸۵) نمونه کاملی از این تلاشهاست.

۲- نقش مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری داخلی در تأمین امنیت سرمایه‌گذار

حقوق سرمایه‌گذاری، از قوانین و اصولی کلی رشته‌های حقوق به ویژه حقوق مدنی و تجارت استفاده‌های بیشماری می‌برد، بعنوان مثال، مقررات قانون مدنی در انعقاد و اجراء قراردادهای حوزه سرمایه‌گذاری، نقش مهمی را ایفاء می‌کنند، با این وجود قوانین خاصی در این زمینه تدوین شده است که به شکل مستقیم به حقوق سرمایه‌گذاری پرداخته و گاه، صرفاً جنبه حمایتی دارند، که از آن جمله است: قانون تأسیس بورس اوراق بهادار ۱۳۴۵، قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت ۱۳۷۶، قانون ایجاد شهرکهای صنعتی، قانون بازار اوراق بهادار، قانون اصل چهل و چهار، قانون تجارت الکترونیکی ۱۳۸۲، قانون توسعه ابزارها و نهادهای جدید مالی و قوانین دیگر که در بخشهای دیگر به توضیح برخی از این مقررات که اهمیت بیشتری دارند، پرداخته می‌شود:

الف- قانون بازار اوراق بهادار

بازار مالی مهمترین ابزار رونق سرمایه‌گذاری است، بازار مالی، بازاری است که منابع مالی مورد نیاز را بدست می‌آورد و شامل بازار پول، بازار سرمایه، بازار تنزیل و

بازار ارز است. (فیروزه خلعتبری، ۱۳۷۱، شماره ۱۹۰۵) بازار پولی با توجه به مقررات قانون پولی و بانکی کشور م ۱۳۵۱ و قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی مصوب ۱۳۸۳ بر عهده بانک‌ها می‌باشد و بانک مرکزی نیز ناظر اصلی بازار پولی است، در مقابل، بازار سرمایه قرار گرفته است که آن را بازارهای گوناگونی می‌دانند که در آن بنگاههای تجاری بعنوان واسطه به موضوعات خاصی می‌پردازند و بدین منظور سرمایه دراز مدت مورد نیاز می‌باشد. (الکس ژاکلین، هانری تولکان، ۱۳۵۶، صفحه ۶۰۰) مهمترین تفاوت این دو بازار را می‌توان در نحوه بکارگیری سرمایه و پول دید، بانکها معمولاً پول را بعنوان واسطه در اختیار متقاضیان قرار می‌دهند، در حالیکه در بازار سرمایه وجوه سرمایه‌گذاران به شکل مستقیم، به بنگاههای اقتصادی هدایت می‌شود (حمیدرضا علومی یزدی، ۱۳۸۵ صفحه ۱۴۴ و به بعد) قانون یاد شده در راستای حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران و با هدف ساماندهی، حفظ و توسعه بازار شفاف، منصفانه و کارایی اوراق بهادار، تصویب گردیده است (ماده دوم قانون) و تلاش دارد با سهام‌دار کردن سرمایه‌گذاران در سرمایه‌گذارها، نقش بیشتری را به مالکان اصلی سرمایه بدهد، حفظ و توسعه بازار، شفاف و واقعی کردن سود و زیانها، برخلاف عملکرد بانکها بوده، موجب رونق سرمایه‌گذاری سود ده خواهد بود.

ب- قانون تاسیس شرکت شهرک های صنعتی ایران

در سال ۱۳۶۲ این قانون در شرایطی تصویب شد که کشور در شرایط جنگی قرار داشت، قبل از تصویب قانون، احداث واحدهای تولیدی بدلیل نبود امکانات متمرکز و فقدان زیر ساخت‌ها، با مشکلات عدیده‌ای همراه بود. این قانون بمنظور ایجاد هماهنگی و استفاده مطلوب از امکانات زیربنایی و دسترسی به شبکه‌های آب، برق، گاز، تلفن و راه دسترسی تا ورودی شهرک‌های صنعتی و نواحی صنعتی و تنها با اخذ هزینه اشتراک زیربنای فوق برای واحدهای تولیدی، صنعتی، معدنی، کشاورزی، تصویب گردیده است، به علاوه هزینه حفر چاه، قیمت زمین و پروانه ساختمان مورد

استفاده واحدهای تولیدی غیردولتی، پس از بهره‌برداری با تقسیط پنج‌ساله توسط دستگاه‌های ذیربط دریافت می‌شود، زدودن آثار بروکراسی حاکم از اهداف ناپیدای این قانون بود، طوریکه، مجمع عمومی شرکت شهرک‌های صنعتی کشور تمامی وزراء ذی‌مدخل در امور تولید را در اختیار دارد، اعضای این مجمع عبارتند از وزیر صنایع (رئیس مجمع) وزیر امور اقتصادی و دارایی، رئیس سازمان برنامه و بودجه (معاون فعلی رئیس جمهور)، وزیر صنایع سنگین، وزیر نیرو، وزیر مسکن و شهرسازی، وزیر کشاورزی، وزیر صنایع. دقت در ترکیب مجمع نشان می‌دهد که چنین ترکیبی از وزراء و صاحب‌منصبان مهم که بالاترین مقامات امور زیربنایی هستند، به معنی پرهیز از نگاه جزیره‌ای به امور تولید بوده است و البته و در ادامه و به منظور آزادسازی امور صنعتی و سپردن آن به مردم، وزارت صنایع، مأموریت ایجاد شهرک‌های صنعتی توسط بخش خصوصی و تعاونی را، به عهده گرفت. (بند «ص» تبصره ۲ قانون بودجه ۱۳۷۹) قانون بودجه سال ۱۳۸۰ نیز در بند (ن) خود شهرک صنعتی غیر دولتی را از امتیازات مقرر در قانون راجع به تأسیس شرکت شهرک‌های صنعتی ایران برخوردار کرد که آن نیز در ماده ۱۱۱ قانون تنظیم بخشی از مقررات دولت مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۷ به تصویب رسید (قانون تنظیم بخشی از مقررات تسهیل نوسازی صنایع کشور و اصلاحیه ماده ۱۱۳ آن)، قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ و اصلاحات بعدی آن نیز کارخانه‌های واقع در شعاع یکصد و بیست کیلومتری تهران و حوزه استحفاظی شهرهای بزرگ را که تأسیسات خود را کلاً به شهرک‌های صنعتی مصوب انتقال دهند، را، از تاریخ بهره‌برداری در محل جدید از نصف مدت معافیت مالیاتی برخوردار کرد.

ج- قوانین برنامه‌های پنج‌ساله

با پایان جنگ تحمیلی هشت ساله، دوره سازندگی آغاز گردید، اما چنین امر خطیری، نیازمند برنامه‌های جامع و مدون پیرامون موضوعات و مسائل کلان اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بود، سازمان برنامه و بودجه با در اختیار داشتن کارشناسان متعدد

و بکارگیری صاحب‌نظران از طرف قوه مجریه و مجلس شورای اسلامی با بکارگیری کمیسیونهای مختلف برنامه‌های پنج‌ساله را به تصویب رساندند، از این رو از سال ۱۳۶۸ تا به امروز که در آخرین سال برنامه چهارم هستیم برنامه‌های پنج ساله چهارگانه به تصویب رسیده است. مطالعه این برنامه‌ها، نشانگر تدوین ساز و کار حمایتی دولت، از سرمایه‌گذاران است به ویژه دو برنامه سوم و چهارم تلاش زیادی را در سرمایه‌گذاری از یک سو و روان‌سازی تجارت، افزایش سهم کشور در تجارت بین‌الملل و توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی از دیگر سو بکار گرفته است از سوی دیگر، نگاهی به روس برنامه چهارم نشان می‌دهد که برنامه هم به سرمایه‌گذاران داخلی توجه دارد و هم به سرمایه‌گذاران خارجی.

۱- ج) بخش کشاورزی: تسهیلات موضوع ماده ۱۸ ق.ب. چهارم که عبارتست از: اعطای تسهیلات و تلفیق بودجه عمومی با منابع نظام بانکی از طریق منابع حاصل از مشارکت تولیدکنندگان به منظور پرداخت تسهیلات به سرمایه‌گذاران بخش کشاورزی و صنایع تبدیلی و تکمیلی (بند ب)، سرمایه‌گذاری لازم در اجرای عملیات زیربنایی آب و خاک و توسعه شبکه‌های آبیاری و زهکشی (بند الف)، بیمه ۵۰٪ محصولات کشاورزی (بند ج)، افزایش سرمایه شرکت مادر تخصصی صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی (بند «د»)، حمایت از گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی به نحوی که درصد محصولات فرآوری شده حداقل به میزان دو برابر وضع موجود افزایش یافته و موجبات کاهش ضایعات به میزان ۵۰٪ فراهم گردد (بند ه)، افزایش تولید مواد پروتئینی دام و آبزیان (بند و)، ایجاد صندوق تثبیت درآمد کشاورزان با مشارکت درآمدی دولت و کشاورزان (بند ز)، صدور سند مالکیت اراضی کشاورزی واقع در خارج از محدوده قانونی شهرها و شهرک‌ها و روستاها به نام مالکین قانونی (بند ح)، نوسازی باغات و توسعه باغات با تأمین منابع ارزان قیمت و در راستای توسعه صادرات (بند ط)، ایجاد انگیزه برای جذب متخصصین (بند ی).

۲- ج) بخش صنعت: مواد ۲۱ و ۴۰ توجه ویژه ای به بخش صنعت کرده است، در ماده ۲۱، دولت موظف گردیده است سند ملی توسعه بخش‌های صنعت و معدن را با توجه به مطالعات استراتژی توسعه صنعتی کشور با محوریت توسعه رقابت‌پذیری مبتنی بر توسعه فناوری و با درصد رشدهای متعدد فراهم نماید و محورهای متعدد ذیل را به اجراء درآورد:

توسعه قابلیت‌های فناوری و ایجاد شرایط بهره‌مندی از جریانهای سرریز فناوری در جهان و تاکید ویژه بر حوزه‌های دارای توان توسعه‌ای بالا در صنایع نوین (بند الف)، تقویت مزیت‌های رقابتی و توسعه صنایع مبتنی بر منابع (بند ب)، اصلاح و تقویت نهادهای پشتیبانی‌کننده توسعه کارآفرینی و صنایع کوچک و متوسط (بند ج)، بهبود و گسترش سیستم‌های اطلاع‌رسانی، توسعه و گسترش پایگاههای داده‌های علوم زمین به منظور دسترسی سرمایه‌گذاران و کارآفرینان به اطلاعات مورد نیاز توسط دولت (بند د «د»)، گسترش تولید صادرات‌گرا در چارچوب سیاستهای بازرگانی کشور (بند هـ) و برای تجهیز منابع لازم در توسعه صنعتی و معدنی نیز اقدام به افزایش سرمایه بانک صنعت و معدن نموده، تقویت شرکتهای مادر تخصصی توسعه‌ای در جهت توسعه بخش غیردولتی و دیگر موارد نماید (بند و). همچنین براساس ماده ۴۰ دولت موظف شده تا در جهت ارتقای سطح و جذب فناوریهایی برتر در بخشهای مختلف اقتصادی اقداماتی را معمول دارد که از آن جمله است، ادغام شرکت‌های تجاری مادامیکه موجب ایجاد تمرکز نشود (بند الف)، اقداماتی در جهت افزایش توان رقابت‌پذیری بنگاههای فعال در صنایع نوین بعمل آورد (بند ب) و در موارد دیگر نیز حمایت‌های قانونی را از هر گونه سرمایه‌گذاری بعمل آورد، بنابراین قانونگذار در جای جای برنامه‌های پنجساله به ویژه برنامه چهارم به حمایت از سرمایه‌گذار در جهت امنیت شغلی وی پرداخته است. اقدامات مهمی که در این راستا در صنایع نوین (ماده ۲۱) طرح‌های اشتغالزا (بند هـ ماده یک) فرصت‌های اشتغالزا (بند الف ماده ۱۱۱)، تسهیلات طرح‌های اشتغالزا (ماده ۲۷)، افزایش رشد متوسط (ماده ۲۱)، سرمایه‌گذاری

مشترک با بخش غیر دولتی (بند ب ماده ۳۷)، ارتقای بهره‌وری (ماده ۵۲) از طرف دولت بعمل آمده، گویای توجه قانونگذاران به رشد و توسعه سرمایه‌گذاری است.

د- قانون تجارت الکترونیکی

تجارت الکترونیکی در عین پیچیدگی‌هایی که روزبروز به موارد آنها افزوده می‌شود، مزایای غیرقابل انکار و قابل توجهی نیز دارد در واقع این نوع از تجارت به معنای تولید، تبلیغ، فروش و توزیع محصولات از طریق شبکه‌های ارتباطی راه دور، به ۳ مرحله تفکیک شده است: مرحله جستجو، که در این مرحله، تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان یا خریداران و فروشندگان اولین تماس را با هم دیگر برقرار می‌کنند. مرحله سفارش و پرداخت، که در این مرحله معاملات منعقد گردیده و مبالغ پرداخت یا ترتیب پرداخت معین گردیده است، مرحله تحویل مرحله‌ای که در آن محصولات به صورت اینترنتی قابل تحویل است. محصولاتی که از طریق اینترنت خریداری می‌شود و پرداخت آنها نیز از این طریق است ولی به صورت مادی تحویل می‌شود، مشمول قانون تجارت الکترونیک بوده و از سوی دیگر و در معاملات بین‌المللی، مشمول قواعد موجود سازمان جهانی تجارت در مورد کالاها هستند. اما سؤال اساسی آنست که محصولاتی که بصورت اطلاعات دیجیتالی و از طریق اینترنت تحویل می‌شوند مشمول قانون تجارت الکترونیکی هستند؟ و اگر مشمول این قانون هستند، امنیت اطلاعات و مسایل مربوط به مالکیت معنوی چگونه تأمین خواهد شد؟ در هر حال این موضوع را در تجارت جهانی در حوزه صلاحیت موافقت نامه عمومی تجارت خدمات قرار می‌دهند و تلاش‌های زیادی در چهارچوب بندی آن بکار گرفته شده است.

(Hans Van Houtte, 2002 n^{OS} 3-81-3-114)

تصویب قانون تجارت الکترونیک و پذیرش اسناد الکترونیکی (مواد ۱۶-۱۲) از طریق شبکه‌های اینترنتی نه تنها موجب سرعت بخشی به امر تولید، تبلیغ، فروش و توزیع محصولات شده است و بلکه امنیت خاطر سرمایه‌گذار را در تسهیل اثبات

دعاوی فراهم ساخته است، به موجب ماده ۱۲ این قانون، اسناد و ادله‌ای اثبات دعوا ممکن است به صورت داده پیام باشد و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان براساس قواعد ادله‌ای موجود، ارزش اثباتی «داده پیام» را صرفاً به دلیل شکل و قالب آن رد کرد. ماده ۶ قانون یاد شده نیز، نوشته الکترونیکی یا «داده پیام» را در حکم «نوشته»ی سنتی می‌داند و بموجب بند (ی) ماده ۲ قانون مزبور «امضای الکترونیکی» (electronic signature) عبارت از هر نوع علامت منضم شده یا به نحو منطقی متصل شده به «داده پیام» است که، برای شناسایی امضاء کننده‌ی «داده پیام» مورد استفاده قرار می‌گیرد. در هر حال به تعبیر برخی اساتید «گرایش روزافزون به بهره‌گیری از وسایل الکترونیکی، نوری و فناوری‌های جدید اطلاعات برای تولید و ارسال ذخیره‌ی وقایع، اطلاعات و مفاهیم، نهایتاً دولت‌ها را وادار نمود تا از جمله، جنبه حقوقی آن‌ها را مورد توجه قرار داده و با وضع قوانین مناسب، به ویژه، شیوه‌ی اثبات مبادلات مزبور، محتوا و همچنین طرفین آن را پیش‌بینی نمایند» (دکتر عبدالله شمس، ۱۳۸۴، صفحه ۱۵۶) نتیجه آنکه تصویب قانون تجارت الکترونیکی نه تنها در سرعت بخشی به امر تولید، تبلیغ، فروش، تحویل موثر است بلکه وجود جنبه‌های مهم ادله اثباتی بر امنیت سرمایه‌گذاری تاثیر مثبت و فزاینده‌ای دارد.

۳- نقش مقررات مربوط به سرمایه‌گذاری خارجی در تأمین امنیت سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری خارجی بهمان میزان که برای کشورهای صنعتی ثروتمند مهم است، برای کشورهای در حال توسعه نیز حایز اهمیت است. این امر برای کشورهای کمتر توسعه یافته نوعی از موتور محرک توسعه اقتصادی محسوب می‌شود، اهمیت این امر موجب شده است که سازمانهای جهانی خاصی به دنبال تسهیل سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای در حال توسعه باشند. البته، کشورهای میزبان علاقه‌ای به اینکه سرمایه‌گذاران خارجی نبض اقتصادی کشور را در دست داشته باشند، ندارند، با این

وصف در کشورهای کمتر توسعه یافته، بخش عظیمی از اقتصاد ملی در دست سرمایه‌گذاران خارجی است از همین رو کشورهای میزبان به دنبال تعیین قلمرو سرمایه‌گذاری خارجی و یا قانونمند کردن آن می‌باشند. از طرفی سرمایه‌گذاری خارجی، به همان میزان که برای طرفین برکات اقتصادی را در پی دارد، ممکن است خطراتی را نیز برای آنها بوجود آورد. (Hans Vn Houtte, P.233) سرمایه‌گذاری خارجی نه تنها منابع سرمایه‌ای را بوجود می‌آورد، بلکه خود وسیله‌ای برای انتقال تکنولوژی، مهارت، توان نوآوری و شیوه‌های سازمانی و مدیریت از نقطه‌ای به نقطه دیگر جهان و نیز دستیابی به شبکه بین‌المللی فروش است، نگاهی به تجربیات موفق در برخی کشورها به ویژه در شرق و جنوب شرق آسیا در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تاثیر مثبت آن بر اقتصاد ملی این کشورها و اقبال سایر کشورهای جهان به سرمایه‌گذاری خارجی به ویژه سرمایه‌گذاری مستقیم، نشانگر سهم قابل توجه آن بر اقتصاد ملی این کشورها است. همسویی با روند پرشتاب رشد اقتصادی در آسیا اقتضا داشت تا کشور ایران نیز به افزایش چشمگیر در نرخ سرمایه‌گذاری خارجی دست یازد. براساس بررسی‌های اقتصادی دفتر اقتصاد، کارشناسان اقتصادی از منابع مالی خارجی خصوصاً سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان مکمل داخلی و ابزاری جهت هموار نمودن سرمایه‌گذاری‌های داخلی و گسترش و تقویت ظرفیت‌ها و نیروهای مولد یاد می‌کنند و آن را امری اجتناب‌ناپذیر و ضروری می‌دانند (رحمت‌اللهی و حدادی، ۱۳۸۰، صفحه ۱۶ و به بعد) مقررات موضوعه در سرمایه‌گذاری خارجی را در دو بخش مقررات عام و مقررات ویژه دنبال می‌کنیم:

الف- مقررات عام

قانون اساسی در اصول چهل و سوم (بند هشت)، هشتاد یکم و یکصد و پنجاه و سوم با درک نیاز کشور به سرمایه‌گذاری خارجی، قلمرو آن را با تاکید بر جلوگیری از سلطه اقتصاد بیگانه بر اقتصاد کشور، ترسیم کرده است. طرح ساماندهی اقتصادی

جمهوری اسلامی (مصوب ۱۳۷۷/۵/۱۰) نیز در بند دوم و بند ۶-۱۴ با تاکید بر نیاز به استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان یکی از دغدغه‌های مهم اقتصادی به ویژه در بخش سیاست‌های ارزی و نظام نرخ برابری، ورود و جلب منابع و سرمایه‌گذاری خارجی از طریق قراردادهای مختلف شامل «سرمایه‌گذاری»، «مشارکت»، «بیع متقابل»، «ساخت، بهره‌برداری و انتقال (B.O.T)»، «تبدیل مواد اولیه به کالای ساخته شده (Offset)» با تضمین منطقی و معقول را، یکی از امور مهم می‌داند. سند چشم انداز ۱۴۰۴ نیز افزایش جذب منابع و سرمایه‌گذاری خارجی و فناوری پیشرفته و گسترش بازارهای صادراتی ایران و افزایش سهم ایران از تجارت جهانی را از سیاست‌های کلی برنامه چهارم می‌داند (بند ۲۹) برنامه چهارم توسعه نیز در مواد متعدد خود بر این موضوع تاکید دارد، این امر در بند ب ماده ۱۴، ماده ۲۱ به ویژه بند «و» و بند دوم آن، ماده ۲۴ و ماده ۳۰ (بند «د») آن به صراحت آمده است و این قانون به نوعی سعی در رفع خلاءهای قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی (۱۳۸۰/۱۲/۱۹) دارد و ابزارهای مهمی را در ایجاد تضمینات کافی و تأمین امنیت برای جذب سرمایه‌گذار خارجی فراهم می‌کند.

ب) مقررات ویژه

در کنار مقررات عام، مقررات ویژه‌ای نیز به تصویب رسیده‌اند که، به دنبال تأمین امنیت سرمایه‌گذاری خارجی هستند. از آن جمله است: قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری، صنعتی جمهوری اسلامی ایران، قانون، قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴/۳/۱۱.

۱- ب) قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی

این قانون یکی از مهمترین قوانین در زمینه سرمایه‌گذاری است که به منظور عمران و آبادی و فعالیت تولیدی اعم از صنعتی، معدنی، کشاورزی و با هدف رشد اقتصادی،

ارتقای فناوری، ارتقای کیفیت تولیدات، افزایش فرصت‌های شغلی و افزایش صادرات (ماده ۲) تصویب گردید و رغم کاستی‌های آن (مراجعه شود به فرهاد امام، ۱۳۷۲ ص ۱۵۰ و به بعد) ویژگی‌های خاصی از خود نشان داده و حمایت‌های ویژه‌ای را از تسهیلات و حمایت‌های گوناگون به سرمایه‌گذاران خارجی وعده داده است و پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی را بدو شکل، مستقیم و غیرمستقیم وجه همت خودساخته است (ماده ۳) تضمین و انتقال سرمایه خارجی (مواد ۸، ۹، ۱۰) روشهای حل و اختلاف (ماده ۱۹) و تکلیف ارایه اطلاعات مورد نیاز به سرمایه‌گذار خارجی (مواد ۲۱ و ۲۲) از دیگر خصوصیات این قانون است که همگی حاکی از تلاش قانونگذار در ایجاد اعتماد سرمایه‌گذاران و رفع دغدغه‌های آنان برای سرمایه‌گذاری است، البته باید توجه داشت که نگاه این قانون بیشتر به سرمایه‌گذاری در بخشهای زیربنایی است (جهت اطلاعات بیشتر در مورد سرمایه‌گذاری خارجی مراجعه کنید به مهدی حدادی، تحولات حقوق حاکم بر رفتار با سرمایه‌گذاری خارجی، مجتمع آموزش عالی قم، شماره ۶، تابستان ۱۳۷۹، سید محمدرضا سیدنورانی، اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تقاضای کل اقتصاد، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۵۲ - ۱۵۱ (۱۳۷۹ - ۱۵۱)

۲- ب) قانون چگونگی اداره مناطق آزاد

به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، «سرمایه‌گذاری» و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه‌ای، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارایه خدمات عمومی، تبصره ۱۹ قانون برنامه اول توسعه مصوب ۶۸/۱۱/۱۱ اجازه تاسیس مناطق آزاد تجاری - صنعتی را به دولت داد و قانون چگونگی اداره مناطق آزاد در مورخه ۷۲/۶/۷ به تصویب رسید، روان‌سازی و حذف بروکراسی، محدودیت بسیار بالا در اخذ عوارض، مقررات اشتغال و بیمه و تأمین اجتماعی متفاوت (ماده ۱۲) معافیت ۱۵ ساله از پرداخت مالیات، (ماده ۱۳) مستثنی

شدن از مقررات صادرات و واردات (ماده ۱۴) تخفیف یا معافیت در پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی (ماده ۱۵) امکان افتتاح بانک خارجی (تبصره ماده ۱۸ الحاقی) (البته بدلیل پاره‌ای از مواعق تا سال ۱۳۸۷ هیچ بانک خارجی اجازه فعالیت نیافت) با هدف ایجاد آرامش روانی و تأمین امنیت سرمایه‌گذاران از جمله مبانی این قانون است نیز، مقررات سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد مصوب ۷۳/۲/۱۹ (مصوبه وزرای عضو شورای عالی مناطق آزاد با اصلاحات بعدی که با شرایط تسهیلاتی بسیار متفاوت از داخل کشور به تصویب رسیده است)، مقررات صادرات و واردات (مصوب ۷۳/۲/۱۹ وزرای عضو شورای عالی مناطق آزاد)، تسهیل در ورود و خروج و اقامت اتباع خارجی، مقررات راهنمایی و راهنمایی متفاوت از سرزمین داخلی و سایر مقررات و مصوبات مرتبط از جمله مواردی است که به منظور جلب و تشویق سرمایه‌گذار و ایجاد امنیت روانی وی به تصویب مراجع ذی صلاح رسیده است. همچنین مقررات امنیتی و انتظامی تصویب شده (۷۳/۷/۹) به گونه‌ای است که در تسریع و حفظ صلح و امنیت سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد بسیار حایز اهمیت است.

۳- ب) قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی

با وجود آنکه تبصره ۲۰ قانون برنامه اول توسعه و سپس بند «د» تبصره ۲۵ قانون برنامه دوم ایجاد مناطق ویژه را از جمله وظایف گمرک ایران و سازمان بنادر و کشتیرانی قرار داده بود، اما تا زمان تصویب ق. تشکیل و اداره مناطق ویژه در ۸۴/۳/۱۱ هیچگونه مقرراتی بر اداره مناطق ویژه اقتصادی حاکم نبود تا اینکه در تاریخ اخیر مجلس شورای اسلامی، قانون تشکیل و اداره مناطق ویژه اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را به منظور پشتیبانی از فعالیتهای اقتصادی و برقرار ارتباط تجاری بین‌الملل ... ایجاد اشتغال مولد و جلب و تشویق سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و غیره تصویب کرد و با ایجاد تسهیلات مشابه آنچه در مناطق آزاد وجود داشت، زمینه‌های احساس امنیت سرمایه‌گذاری خارجی را در این مناطق بهبود بخشید.

۴- بازاریابی و حفظ بازارهای موجود و امنیت سرمایه‌گذاری

از مجموع مباحث گذشته این نتیجه به دست می‌آید که دولت تلاش‌های زیادی در توسعه سرمایه‌گذاری به عمل آورده است و می‌توان گفت امروزه بیشتر کالاهای اساسی در کشور تولید شده و یا توان تولید در کشور وجود دارد با این وصف سهم صادرات غیرنفتی به شکلی که مورد انتظار هست، نبوده است، نویسنده دانش آموخته اقتصاد نیست و خود را صالح بر ورود در مباحث یاد شده نمی‌داند، اما نگاهی به آمار و ارقام نشان می‌دهد که رغم این همه تلاش بر تأمین امنیت سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذار امنیت لازم را هنوز در زمینه مقررات مربوط به بازاریابی به دست نیاورده است و بازاریابی و حفظ بازار موجود با مشکلات اساسی روبرو است و تا رسیدن به وضعیت مقبول فاصله زیادی داریم. فقدان سیستم جامع برای شفاف‌سازی اهداف اقتصادی و جلوگیری از تخطی از آن و عدم اکتفا به نوشتن برنامه‌های پنجساله، جلوگیری از قاچاق کالا، تقویت نظام استاندارد، تاکید بر انتقال فناوری بجای وارد کردن کالاهای مصرفی، حمایت از مالکیت معنوی، سرعت بخشیدن به خصوصی سازی و حذف مقرراتی که مانع ورود در بازارهای جهانی است، همه و همه می‌تواند منجر به ایجاد خروجی در سرمایه‌گذاری و به تعبیر بهتر دست‌یابی به بازارهای جدید و حفظ بازارهای قدیم شود:

الف- ۴ جلوگیری از قاچاق کالا

هر چند وضع مقررات گمرکی، اهداف متعددی را از جمله اخذ عواید دولت و حمایت از مصرف کننده دنبال می‌کند، با این وصف حمایت از تولیدات داخلی از مهمترین اهداف این قوانین است، رشد قاچاق کالا، تیر خلاصی بر اقتصاد ملی و توسعه و شکوفایی اقتصادی سیاه بود، در کوتاه مدت اقتصاد کشور را به تحلیل می‌برد و برخلاف «تصورات غلط» قاچاق نه تنها ممکن است از بیکاری ناشی شود، خود می‌تواند منشاء بیکاری شود (منصور رحمدل- ص ۱۴۷ و به بعد).

وجود مقررات ضعیف، فقدان مبارزه مستمر با پدیده کثیف قاچاق با وجود تورم قانون، به ویژه در سالهای اخیر، بازار کشور را مملو از کالاهای بی کیفیت چین و دیگر کشورها قرار داده است، این در حالی است که حذف تعرفه‌ها برای کالاهای مصرفی به جای کالاهای سرمایه‌ای و مواد اولیه آنهم نسبت به فرآورده‌هایی که به وفور و با کیفیت قابل قبول در کشور تولید می‌شود، بنیان‌های سرمایه‌گذاری را در معرض تخریب قرار داده است، کشورهای پیشرفته صنعتی برای مبارزه با قاچاق کالا، قوانین بسیار سختی وضع کرده‌اند و در کنار آن نیز سیستم کارآمدی بر کنترل کالاهای وارداتی اعمال می‌کنند طبق مقررات ایالات متحده آمریکا قاچاق کالای تقلبی متضمن حداکثر ۱۰ سال حبس و دو میلیون دلار جزای نقدی یا دو برابر سود و زیان حاصله و تبنانی برای قاچاق چنین کالایی متضمن ۵ سال حبس و ۲۵۰ هزار دلار جزای نقدی یا دو برابر سود و زیان حاصله است (رحمدل، ص ۱۴۸ پاورقی) این در حالی است که مجازاتهای مقرر در زمینه مبارزه با قاچاق در مقررات کشورمان، بسیار خفیف بوده و متأسفانه سیر ورود کالاهای قاچاق به ویژه از سال ۱۳۸۰ که هر روز نیز به دامنه آن افزوده می‌شود، روند روبه رشدی را نشان می‌دهد.

ب-۴) ضعف انتقال فناوری

متأسفانه و رغم تاکید برنامه‌های اقتصادی، به دلایل متعدد از جمله اکتفاء صرف به نوشتن برنامه و عدم وجود اراده جدی بر اجراء و فقدان ضمانت اجراهای قانونی، ورود فناوری خارجی آنچنان که مورد توقع هست، موفق نبوده است. برخی معتقدند که نبود یا ضعف یک نظام پویا برای ایجاد تحول و پیشرفت، همسو با نیازهای زمان و توجه به جنبه‌های خاص از فناوری (بیشتر با لحاظ کاربرد دفاعی یا استخراج منابع طبیعی و کمتر با اندیشه تولید نیازهای مصرفی، کالاهای سرمایه و صدور کالا به دیگر کشورها) از جمله مشکلات مهم در این زمینه است (مصطفی‌السان - ۱۳۸۵، صص ۲۱۶ - ۲۱۷) فی الواقع نگاه آرمانی به جذب فناوری خارجی بدون توجه و

جدیت در رفع موانع اساسی، دردی را دوا نخواهد کرد و امنیت سرمایه‌گذار را در سرمایه‌گذاریهای بلند مدت به شدت به مخاطره خواهد انداخت. نگاهی به برنامه‌های توسعه سوم و به ویژه چهارم (مواد ۴۸ و بند هـ ماده ۱۴) حکایت از آن دارد که توسعه فناوری که همانا از مجرای جذب فناوری میسور و ممکن است، از دغدغه‌های مهم دولت و مجلس بوده است با این وصف، حضور برخی از اصول قانون اساسی و به خصوص اصل ۱۳۹ و تفسیرهای اشق از آنها و عدم تطبیق مقررات با نیت جذب فناوری، این مهم را هنوز در مرحله بحث و مناظره، متوقف کرده است. دولت یا قشری معین از اشخاص، در عرصه‌های واردات و صادرات عملاً بازار انحصاری ایجاد کرده است و تشخیص موارد انتقال فناوری صرفاً به نگاه این اشخاص بسته است، امری که گریبان‌گیر تمامی کشورهای در حال توسعه است. این است که در این زمینه نیز باید به طرف برنامه‌ریزی جامع و بلند مدت رفت و موانع حقوقی و حقیقی را کنار زد تا سرمایه‌گذار با احساس ایمنی بر موفقیت و امکان تداوم فعالیت خویش، به طیب خاطر به سرمایه‌گذاری‌های طولانی مدت اقدام نماید.

و) مقررات مربوط به حمایت از مالکیت معنوی

حمایت موثر و کارآمد از حقوق مالکیت فکری، ابزار مهمی در تقویت سرمایه‌گذاری‌های پایدار و فناوریهای با استاندارد بالا و کیفی می‌باشد. می‌دانیم که توسعه ابداعات و حفظ خلاقیت‌ها، نیازمند، به رسمیت شناختن مالکیت ادبی و هنری، حقوق مربوط به اختراع، علائم تجاری، حمایت از اطلاعات افشاء نشده و بطور کلی حمایت از دستاوردهای فکر بشری است.

قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰ اولین قانون مستقل در زمینه مقررات حمایت از مالکیت فکری است، قانون حمایت از پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه‌ای ایران مصوب ۱۳۷۹ نیز از جمله قوانین حامی مالکیت فکری است و قانون ثبت اختراعات، طرحهای صنعتی، علائم و نامهای تجاری نیز به تصویب رسیده است، اما

عدم ورود در کنوانسیون مالکیت معنوی، به تشویش و دغدغه سرمایه‌گذاران در سرقت آثارشان دامن می‌زند.

ج- ۴) سرعت بخشیدن به خصوصی سازی

قانون اصل چهل و چهار، بعد از سالها بحث و بررسی در مورخه (۸/۱۱/۸۶) به تصویب رسید، در واقع و در شرایط بعد از پیروزی انقلاب، تبعیت از نظامیکه اصل یاد شده را ایجاب می‌کرد، موجه می‌نمود اما گذشت زمان، شرایط متفاوتی را رقم زد و حفظ منافع عمومی اقتضاء کرد تا ماموریت‌های محوله دولت با تصویب قانون اخیر، جای خود را از کرسی مداخله به صندلی نظارت تغییر دهد و مداخله اقتصادی را به ضرورتها محدود کند. حقیقت آنست که آزادسازی سرمایه‌گذاری با وجود احتمال خودخواهی فردی اجتناب‌ناپذیر، سرعت اتکا کشور به زیرساخت‌های ملی به ویژه خلاقیت‌ها را بیشتر و هموارتر می‌کند و کشور را از دچار شدن در روزمره‌گی پرهیز داده به شکوفایی اقتصادی سوق می‌دهد و البته به اهداف اصلی از تصویب اصل چهل و چهار که همانا عدالتخواهی و برابری فرصت‌ها بوده است (هاشمی، محمد ۱۲ جلد ش ۲۷۸ و به بعد) از طریق دیگر و با نظارتهای نظام‌مند می‌توان نایل آمد که در غیر اینصورت، ترس از امکان سرکوب خلاقیت‌ها در نظام بروکراسی اداری حاکم بر تولید، امکان سرمایه‌گذاری مطمئن را سلب خواهد کرد.

۵- نتیجه

در هر حال عوامل دیگری را نیز بر موارد گفته شده می‌توان افزود و راقم سطور مدعی اتمام بحث نیست، آنچه گفته شد در نظرگاه نویسنده اهمیت داشت، با ذکر این حقیقت که اهمیت موارد دیگر کمتر از جنبه‌های گفته شده نیست. از آنچه گفته شد این نتیجه را می‌توان گرفت که رغم برنامه‌ریزی‌های متعدد و تلاش‌های قابل ستایش در زمینه سرمایه‌گذاری، در زمینه حفظ بازار مصرف کالاهای تولید داخل و یافتن

بازارهای جدید تلاش کمتری می‌شود در حالی که حتی کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت با بهره‌گیری از استثنائات مقرر در موافقتنامه راجع به اقدامات سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت (موافقتنامه تریمز) اقدام به برقراری محدودیتهای وارداتی می‌نمایند، بنابراین، در عین حال که رونق سرمایه‌گذاری به عوامل متعددی بستگی دارد، تاکید نویسنده آنست که در کنار فراهم کردن زیرساخت‌های عمرانی و فنی و جلوگیری از تصویب و اعمال قوانین ضد رقابتی، دست‌اندرکاران اقتصادی می‌بایست به دنبال ارایه طرح جامع حمایت از بازار تولیدات داخلی و انتقال فناوری بجای واردات بی‌رویه کالا باشند و در غیر این صورت تضمینی بر توفیق در سرمایه‌گذاری، وجود نخواهد داشت و کم‌کم سرمایه‌گذاری به بازارهای خارج هدایت شده و یا احیاناً در اقتصاد سیاه به کار خواهد افتاد.

منابع

- ۱- امام فرهاد، حقوق سرمایه‌گذاری خارجی، چاپ اول، نشر یلدا، تهران ۱۳۷۲
 - ۲- خلعتبری، فیروزه، مجموعه مفاهیم پولی و بانکی بین‌المللی، چاپ اول، چاپ افست، تهران، ۱۳۷۱
 - ۳- ژاکلین، الکس و تولکان، هانر، مبانی علم اقتصاد، ترجمه منوچهر فرهنگ، چاپ دانشگاه ملی ایران، تهران ۱۳۵۶
 - ۴- شمس، عبدالله، آئین دادرسی مدنی، جلد سوم، چاپ دوم، میزان، تهران، ۱۳۸۴
 - ۵- هاشمی محمد، حقوق اساسی، جلد اول، چاپ دوم، دادگستر، تهران ۱۳۷۸
- ب- نشریات
- ۱- السان، مصطفی، ابعاد حقوقی انتقال فناوری از طریق سرمایه‌گذار خارجی، مجله پژوهش‌های علمی، ش ۹، ۱۳۸۵
 - ۲- حدادی، مهدی، تحولات حاکم بر رفتار با سرمایه‌گذاری خارجی، مجله مجتمع آموزش عالی قم، شماره ۶، ۱۳۷۹
 - ۳- رحمت‌اللهی، حسین و حدادی، مهدی، رفتار با سرمایه‌گذاران خارجی، مجله مجتمع آموزش عالی قم، شماره دهم، ۱۳۸۰
 - ۴- رحمدل، منصور، قاچاق کالا و ارز از دیدگاه حقوق کیفری ایران، مجله پژوهش‌های علمی، شماره ۱۰، ۱۳۸۵
 - ۵- سید نورانی، سید محمدرضا، اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تقاضای کل اقتصاد، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۵۲ - ۱۵۱، ۱۳۷۹
 - ۶- علومی یزدی، حمیدرضا، بررسی قانون بازار اوراق بهادار، مجله پژوهش‌های علمی، شماره ۹، ۱۳۸۵

Hans Van Houtte, The law of International Trade, 2ed edition, Sweet- Maxwell, london 2002.

